

Н. М. Миськова

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної педагогіки, психології та фахових методик
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена узагальненню наукових поглядів щодо поняття «патріотизм». Виявлено, що патріотизм – це почуття, структура якого має три рівні та такі компоненти: любов до народу, Батьківщини, держави; діяльнису відданість Батьківщині; суспільно значущу цілеспрямованість; моральну стійкість; готовність до самопожертви; почуття власної гідності.

На основі порівняння понять «патріотичне виховання» та «національне виховання» уточнено поняття «патріотичне виховання дітей дошкільного віку». Окреслено основні напрями (народознавчий, українознавчий, краєзнавчий) та принципи (загальні і спеціальні) патріотичного виховання. З'ясовано, що завдання патріотичного виховання дітей дошкільного віку відображені в нормативних державних документах обов'язкового або ж дорадчого характеру, Державному стандарті дошкільної освіти України. Здійснено аналіз Базового компонента дошкільної освіти в контексті окресленої теми. Завдання патріотичного виховання дітей дошкільного віку представлено відповідно до освітніх ліній Базового компонента як Державного стандарту дошкільної освіти України. Розкрито мету та завдання парціальної програми національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку «Україна – моя Батьківщина».

Виокремлено форми (заняття, екскурсії, свята) та методи патріотичного виховання дітей дошкільного віку. Перелічено засоби (природа рідного краю, рідна мова, державна і народна символіка; народні ігри та іграшки; художня література) патріотичного виховання дошкільників. З'ясовано, що ефективність роботи в контексті виховання майбутнього громадянина-патріота залежить від вдалого поєднання методів та прийомів із засобами патріотичного виховання.

Наголошено на обов'язковому дотриманні діяльнсного підходу для забезпечення дієвості системи методів, прийомів та засобів патріотичного виховання дітей дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: патріотизм, патріотичне виховання, завдання патріотичного виховання, діти дошкільного віку, патріотичні почуття.

Постановка проблеми. У світлі гострої соціальної кризи, суспільно-політичних подій, що склалися в нашій країні, проблема виховання любові та поваги до рідного краю, відчуття приналежності до свого народу, глибокої поваги до його надбань, усвідомлення необхідності та бажання захищати і відстоювати інтереси своєї Батьківщини набувають особливої актуальності. Завдання виховання національних і загальнолюдських духовних цінностей, усвідомлення особистістю свого громадянського обов'язку, утвердження якостей громадянина-патріота України знайшли відображення у Законі України «Про освіту», Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді, Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 рр. та ін.

Українською державою на законодавчому рівні визнано дошкільну освіту обов'язковою первинною ланкою системи безперервної освіти та наголошено на її пріоритетності. Для здобуття дошкільної освіти створено мережу закладів, яка нині поповнюється новими закладами різних типів та форм власності. У контексті реформування системи

освіти відбувається удосконалення змісту та форм здобуття системи дошкільної освіти України, переглядаються підходи до організації взаємодії з вихованцями, окреслення актуальних напрямів виховання, навчання та розвитку дітей дошкільного віку в умовах сучасного закладу освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання патріотичного виховання належить до кола наукових інтересів сучасних дослідників психолого-педагогічних аспектів формування особистості. Так, поняття «патріотизм» як базове в національно-патріотичному вихованні охарактеризовано у працях І. Беха, А. Богущ, Т. Поніманської, Ю. Руденко та ін. Дослідники П. Кононенко, К. Чорна, Г. Шевченко та ін. підґрунтям національно-патріотичного виховання визначають національну свідомість. У дослідженнях Н. Борисової, М. Єпіхіної, Н. Курило, С. Тесленко, Л. Шкрєбтєнко та ін. розкрито засоби національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку.

Незважаючи на ті соціально-політичні умови, що склалися в нашій країні, посилений інтерес

науковців та практиків до особливостей, змісту та засобів виховання почуття патріотизму в підростаючого покоління, питання патріотичного виховання дітей дошкільного віку потребує подальшого дослідження та уточнення.

Мета статті полягає в уточненні поняття «патріотичне виховання», виокремленні особливостей патріотичного виховання дітей дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Дослідження питання національно-патріотичного виховання вимагає характеристики сутності поняття «патріотизм», «патріотичне виховання», «національне виховання». У філософському словнику «патріотизм» охарактеризовано як моральний і політичний принцип, соціальне почуття, змістом якого є любов до Вітчизни, відданість їй, гордість за її минуле і сучасне, прагнення захистити інтереси Батьківщини [1].

На думку І. Бега, патріотизм – це безумовне і високо смислове почуття-цінність, яке характеризує ставлення особистості до народу, Батьківщини, держави та до самої себе, причому воно має характеризуватися самозначущістю та пов'язуватися із життєвизначальними орієнтирами особистості [2].

У структурі патріотизму Л. Кулішенко виокремлює три духовні рівні патріотизму: 1) любов до своєї родини, народу, рідного краю, слова; 2) усвідомлення власного обов'язку стати на захист інтересів народу; 3) готовність служити Батьківщині, готовність займатися справою, яка вища за власні інтереси. Наявність третього рівня патріотизму, на думку дослідниці, свідчить про сформованість національно-патріотичної свідомості особистості [6]. Розглядаючи структуру почуття патріотизму І. Бех зазначає, що необхідними та достатніми в контексті цілісності доцільно вважати такі компоненти: любов до народу, Батьківщини, держави; діяльнісна відданість Батьківщині; суспільно значуща цілеспрямованість; моральна стійкість; готовність до самопожертви; почуття власної гідності [3].

Виховання зазначених компонентів у Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді визначається метою патріотичного виховання, яке розглядається як «складова частина національного, головною метою якого є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин» [4, с. 5]. У Концепції національно-патріотичного виховання студентів національне виховання характеризується як «історично зумовлена і створена самим народом система ідей, поглядів, переконань, ідеалів, тра-

дицій, звичаїв та інших форм соціальної практики, спрямованої на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, виховання їх в дусі природно-історичного розвитку матеріальної і духовної культури нації» [5, с. 5].

Враховуючи психологічні та вікові можливості дітей дошкільного віку, з огляду на представлені тлумачення понять «патріотизм», «патріотичне виховання», «національне виховання» вважаємо що в контексті виховання дітей дошкільного віку доцільно вживати поняття «патріотичне виховання». Таким чином, патріотичне виховання дітей дошкільного віку розглядаємо як цілеспрямовану, систематичну взаємодію учасників освітнього процесу з метою формування у вихованців патріотичних почуттів, усвідомлення власної приналежності до українського народу та майбутнього своєї держави.

Дослідниця Л. Шкретієнко виокремлює основні напрями виховання патріотичних почуттів: народознавчий (суб'єктивне ставлення до батьків, родини, роду, народу); українознавчий (ціннісне ставлення до духовного світу своєї нації: історії, культури, мови, традицій, звичаїв, символів); краєзнавчий (суб'єктивне ставлення до місця народження, проживання, знання про вулицю, місто, край, природу) [6, с. 63–64].

У листі МОН України «Про національно-патріотичне виховання у закладах освіти у 2019/2020 навчальному році» зазначається, що формування патріотизму в українському суспільстві залишається першочерговим завданням для системи освіти України [7]. Отже, при конструюванні та організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти варто враховувати, що патріотичне виховання спирається на загальнопедагогічні (дитиноцентризм, природовідповідність, культуровідповідність, гуманізм, врахування вікових та індивідуальних особливостей) та спеціальні (принцип національної свідомості, принцип самоактивності й саморегуляції, принцип полікультурності, принцип соціальної відповідності, принцип історичної і соціальної пам'яті, принцип міжпоколінної наступності) принципи виховання.

Основним освітнім орієнтиром у діяльності закладу дошкільної освіти є Базовий компонент як Державний стандарт дошкільної освіти України (БКДО). З огляду на зазначене вище, виокремимо у змісті БКДО завдання патріотичного виховання дітей дошкільного віку. В освітній лінії «Дитина в соціумі» зазначено такі завдання: формування уявлення у дитини про країну, народи, нації, суспільство, людство; виховання готовності сприймати соціальний досвід, робити добрі вчинки. Завдання патріотичного виховання відображені в освітній лінії «Дитина у природному довкіллі»: формування моральних норм гуманної взаємодії з природним довкіллям; виховання любові до при-

роди, рідного краю. Освітня лінія «Дитина у світі культури» представлена такими завданнями патріотичного виховання: залучення дітей до надбань національної культури; формування ціннісного ставлення до українських мистецьких традицій та творів українських митців; виховання інтересу до українського декоративно-прикладного мистецтва. В освітній лінії «Гра дитини» виокремлено завдання знайомити з українськими народними іграшками та місцями їх виготовлення. А в освітній лінії «Мовлення дитини» висувається завдання формувати уявлення в дітей про українську мову як державну, вміння вести діалог, використовуючи етикетну українську лексику. Окреслені у БКДО завдання патріотичного виховання конкретизовані та систематизовані за віковими групами дітей (молодша, середня, старша) в чинних комплексних освітніх програмах розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку [8].

Завдання патріотичного виховання відображені також у парціальній програмі національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку «Україна – моя Батьківщина», мета якої полягає у «вихованні національно-патріотичної особистості дитини в дошкільному віці; забезпечення освітнього процесу відповідною інформацією, змістом, методичними складниками, практичними порадами» [9, с. 9].

У листі МОН України «Про організацію національно-патріотичного виховання у дошкільних навчальних закладах» підкреслено, що патріотичне виховання дітей дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти здійснюється «через різні складники організації діяльності закладу, окреслюється у його річному плані роботи, перспективних і календарних планах освітньої роботи і охоплює усіх учасників освітнього процесу» [10].

Аналіз науково-методичної літератури та практичний досвід дають змогу виокремити форми організації патріотичного виховання дітей дошкільного віку: заняття, екскурсії, свята і розваги, ігрова діяльність, оповідальні години тощо.

Серед дієвих методів і форм організації патріотичного виховання в умовах закладу дошкільної освіти М. Єпіхіна та Н. Курило називають екскурсії вулицями рідного міста, до історичних пам'яток, визначних місць, розповіді вихователя, бесіди з цікавими людьми, узагальнюючі бесіди, розгляд ілюстративних матеріалів, читання та інсценування творів художньої літератури, заняття; ігри; розв'язання проблемних ситуацій, запрошення членів родин у дитячий садок, спільні з родинами виховні заходи, зустрічі з батьками за межами дошкільного закладу, за місцем роботи, участь у громадському житті міста тощо [11, с. 96–99].

Авторський колектив парціальної програми національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку «Україна – моя Батьківщина» підкреслює, що в патріотичному вихованні дошкільників

пріоритетна роль належить активним методам, що ґрунтуються на взаємодії, спрямовані на самостійний пошук істини і сприяють розвитку ініціативи і творчості, а серед методів патріотичного виховання виокремлює такі: спостереження в поєднанні з художніми засобами (художні, музичні твори, репродукції картин тощо); екскурсії (видатні місця, музеї, виставкові зали); бесіди (із використанням прийомів порівняння, звернення до досвіду, індивідуальних завдань); безпосередня участь дітей в охороні довкілля; участь у народних традиційних святах; використання усіх жанрів фольклору; ознайомлення з народно-ужитковим мистецтвом [9].

Отже, окреслимо засоби патріотичного виховання: природа рідного краю, рідна мова, державна і народна символіка; фольклор; народні ігри та іграшки; національне мистецтво; народний календар; родинно-побутова культура; народні традиції та ін.

Серед засобів патріотичного виховання Л. Шкрібтієнко виокремлює художню літературу, оскільки «в літературі відображається прагнення, ідеали, героїчні вчинки народу, змальовуються картини народного побуту, праці – усе, що потрібно для наслідування та перенесення у практичне життя» [6, с. 88].

Розглядаючи ТРВЗ як засіб формування любові до рідного міста, О. Олексюк та С. Заволока виокремлюють педагогічні умови патріотичного виховання дітей дошкільного віку, серед яких: створення педагогом розвивального комфортного середовища; компетентне керівництво ігровою діяльністю з боку дорослого, створення різних моделей життєвих ситуацій; поглиблення знань дітей про рідне місто; реалізація конструктивної взаємодії педагогів і батьків [12].

Поділяючи думку О. Олексюк та С. Заволоки, вважаємо за доцільне підкреслити, що основою патріотичного виховання, на нашу думку, є дотримання діяльнісного підходу у взаємодії з дошкільниками. До прикладу, природа рідного краю буде ефективним засобом патріотичного виховання, якщо діти не просто будуть спостерігати за об'єктами живої та неживої природи, а будуть залучені до активного догляду за найближчим природним довкіллям: догляд за квітами на квітнику, захист дерев від шкідників, виготовлення годівничок взимку для птахів та поїлок для комах влітку, прибирання навіть маленької галявинки в найближчому сквері, парку, лісі. Адже все, що навколо, – то «дім» кожного з нас, а любов до рідного дому проявляється щирою щоденною турботою про нього.

Аналіз досвіду діяльності закладів дошкільної освіти дозволяє стверджувати поширення явища створення педагогічними колективами загальноосвітніх або ж групових міні-музеїв із метою подальшого використання їх як засобу патріотичного виховання. Щоб експонати мінімузею

сприяли реалізації завдань патріотичного виховання, вихованці мають брати активну участь у створенні такого музею, розпочинаючи від ідеї створення, вибору тематики, планування подальших дій, пошуку експонатів та аргументованих доводів, чому саме цьому експонату буде надано почесне місце в нашому мінімузеї.

Висновки і пропозиції. Отже, патріотичне виховання дітей дошкільного віку – одна з актуальних проблем системи дошкільної освіти на сучасному етапі розвитку українського суспільства. Вивченню спектра дієвих засобів, методів та прийомів виховання патріотичних почуттів присвячено роботи багатьох сучасних науковців. Незважаючи на це, проблема виховання діяльнісного патріотизму в дошкільників продовжує перебувати у фокусі наукових досліджень та практичних пошуків.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні ефективності активних форм взаємодії педагогів із родинами вихованців як обов'язкової умови патріотичного виховання дітей дошкільного віку.

Список використаної літератури:

1. Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова. Москва : Политиздат, 1986. 590 с.
2. Бех. І. Патріотизм: сучасні ознаки та орієнтири виховання. *Рідна школа*. 2015. № 1-2. С. 3–6.
3. Кулішенко Л.А. Проблеми національного виховання у засобах масової інформації : Навчальний посібник. Суми : СумДУ, 2007. 173 с.
4. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. URL: [https://osvita.ua/](https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154)

legislation/Ser_osv/47154 (дата звернення: 10.03.2020)

5. Концепція національно-патріотичного виховання студентів Донбаської державної машинобудівної академії. Краматорськ : ДДМА, 2017. 18 с.

6. Шкретієнко Л.П. Виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Одеса, 2019. 298 с.

7. Лист МОН України «Про національно-патріотичне виховання у закладах освіти у 2019/2020 навчальному році».

8. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. *Дошкільне виховання*. 2012. № 7. С. 3–23.

9. Каплуновська О.М., Кичата І.І., Палець Ю.М., Рейпольська О.Д. «Україна – моя Батьківщина»: Парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку. Тернопіль : Мандрівець, 2016. 72 с.

10. Лист МОН України «Про організацію національно-патріотичного виховання у дошкільних навчальних закладах» URL: <https://drive.google.com/file/d/0B3m2TqVM0APKMTZFNm9obmZoTjg/view> (дата звернення: 10.03.2020)

11. Єпіхіна М.А., Курило Н.О. Формування основ патріотичного виховання у дошкільників засобами народознавства. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2017. Випуск 1 (40). С. 96–99.

12. Олексюк О., Заволока С. Формування любові до рідного міста у дітей старшого дошкільного віку. *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2017. № 4 (59). С. 380–385.

Myškova N. Patriotic upbringing of pre-school children under conditions of pre-school education

The article deals with the generalization of scientific views on the concept of "patriotism". It is revealed that patriotism is a feeling, the structure of which is composed of three levels and components: love for the people, the Motherland, the state; active dedication to the Motherland; socially meaningful commitment; moral stability; readiness for self-sacrifice; dignity.

On the basis of the comparison of the terms «patriotic education» and «national education» the term «patriotic education of pre-school children» has been clarified. The basic directions (ethnographic education, Ukrainian studies, regional ethnography) and principles (general and special) of patriotic education have been outlined. It has been found out that the tasks of patriotic education of pre-school children are reflected in the normative state documents of obligatory or advisory nature, the State standard of pre-school education of Ukraine. The Basic Component of Pre-School Education has been analyzed in the context of the outlined topic. The task of patriotic upbringing of pre-school children is presented according to the educational lines of the Basic component as the State standard of pre-school education of Ukraine. The purpose and objectives of partial program of national-patriotic upbringing of pre-school children «Ukraine is my Motherland» have been revealed.

The forms (classes, excursions, holidays) and methods of patriotic education of pre-school children have been singled out. The means (nature of the native land, native language, state and national symbols; folk games and toys; fiction) of patriotic education of preschoolers have been counted. It has been found out that the effectiveness of work in the context of educating the future patriot citizen depends on the successful combination of methods and techniques with the means of patriotic education.

The emphasis is placed on the mandatory adherence to the activity approach to ensure the effectiveness of the system of methods, techniques and means of patriotic upbringing of pre-school children under the conditions of pre-school educational institution.

Key words: patriotism, patriotic education, tasks of patriotic education, pre-school children, patriotic feelings.